

Sprog i Norden

Titel: Modersmålsundervisning – på barrikaden och i marginalen

Forfatter: Jennie Spetz

Kilde: Sprog i Norden, 2012, s. 1-13 [i hæftet: s. 77-90]

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Dansk Sprognævn

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Modersmålsundervisning – på barrikaden och i marginalen

Jennie Spetz

I Sverige är möjligheterna för elever med andra modersmål än svenska att få undervisning i sitt modersmål större än i de övriga nordiska, och de flesta europeiska, länder. Men jämsides med den officiella positiva hållningen till sådan undervisning finns en negativ folkopinion och ute i skolorna har ämnet modersmål låg status och en marginaliserad position. I en jämförelse mellan insändare i dagstidningar under 1990-talet och 2000-talet framgår att diskussionen sett likadan ut under lång tid. Modersmålsundervisningen har för den breda allmänheten blivit en symbol för åsikter om invandring och integration, brännbara ämnen som är känsliga att föra fram offentligt. Men ämnets utsatta position bör också ses i ljuset av den enspråkighetsnorm som fortfarande råder i undervisningsväsendet och i samhället i stort.

Klyftan mellan politik och folkopinion

Modersmålsundervisningen, det vill säga undervisning i andra modersmål än svenska¹, har sedan den infördes i svenska skolor under 1970-talet varit en av de mer omdiskuterade skolfrågorna i Sverige – inte bara bland skolpersonal och språkforskare utan även bland en bred allmänhet. Frågan om modersmålsundervisning väcker intresse långt bortom de direkt berörda.

Ämnet dyker upp med jämna mellanrum i medierna, särskilt i lokala medier. Ofta handlar det om reportage om en förskola eller skola som har lyckats särskilt väl att integrera ett flerspråkigt perspektiv, eller om enskilda kommuner eller skolor där antalet elever som deltar i modersmålsundervisning ökat. Dessa medierapporter reflekterar en officiell syn på modersmålsundervisning som en positiv och önskvärd del av skolgången för barn med andra modersmål än svenska.

Elever med utländsk bakgrund² har på mindre än tio år fördubblats och

1 "Modersmålsundervisning" har i den svenska skolan historiskt sett syftat på det svenska modersmålet. Från och med början av 1960-talet har dock undervisningen i svenska språket benämnts "svenska". "Modersmålsundervisning" syftar på undervisning i andra modersmål än svenska.

2 Personer med utländsk bakgrund definieras som personer som är utrikes födda, eller inrikes födda med två utrikes födda föräldrar.

utgör nu 20 procent av alla elever i grund- och gymnasieskolan, vilket innebär att antalet flerspråkiga elever under kort tid ökat (Lindberg 2011, s.9). Flerspråkighet och modersmålsämnet aktualiseras med jämna mellanrum i rapporter från statliga myndigheter som Skolverket och Skolinspektionen, där ämnets innehåll och implementering granskas. I sådana rapporter lyfts i regel modersmålsundervisningens positiva roll och betydelse för flerspråkiga barn fram när det gäller kunskapsinhämtning i alla ämnen, inte bara i språk. En rapport från Skolverket 2008 visade att elever som deltar i modersmålsundervisning i snitt har högre betyg än övriga elevgrupper, även svenskfödda (Skolverket, 2008).

Trots att modersmålsundervisningens positiva effekter och indikationerna på att undervisningen till och med kan tänkas ha positiva effekter på betygen i övriga skolämnena, är modersmålsundervisning fortfarande ett marginaliserat skolämne, konstaterar Skolverket i samma rapport.

I andra nordiska länder har modersmålsundervisningen fått en ännu mer marginaliserad ställning. Danmark avskaffade offentligt finansierad modersmålsundervisning 2002. I Norge får invandrade elever tillgång till sitt modersmål i skolan bara som ett verktyg i syfte att lära sig tillräckligt mycket norska för att kunna följa den ordinarie undervisningen. I Sverige har vi kvar de formella rättigheterna till modersmålsundervisning, till skillnad från de flesta andra länder i Europa. Den officiella svenska hållningen är fortfarande att kunskaperna i invandrarsspråken har ett värde i sig, inte bara som en brygga för att tillägna sig majoritetsspråket.

Ute i kommunerna och skolorna, långt från regeringskansliets och statliga myndigheters vällovliga hållning, råder dock helt andra villkor. Ämnet modersmål, och de lärare som undervisar i det, har låg status. De tillhör för det mesta inte den fasta lärarkåren, eftersom undervisningen oftast sker utanför ordinarie skoltid. Modersmålsundervisningen har en undanskymd plats i förhållande till den övriga skolverksamheten – ämnet tas till exempel sällan upp vid utvecklingssamtal (se till exempel Skolinspektionen 2010, s.28). Det är svårt att hitta lärare som vill och kan undervisa i de olika språken, och det saknas ofta läromedel.

I den del av medierna där den breda allmänheten får komma till tals, på insändarsidorna, förs en helt annan diskussion än den som ges uttryck för officiellt. Där står frågan om modersmålsundervisningens vara eller icke-vara i centrum och majoriteten av dem som deltar i diskussionen positionerar sig antingen som motståndare eller som förespråkare av modersmålsundervisningen. Det finns alltså en klyfta mellan de två debatterna, mellan beslutsfattare och allmänhet, eller elit och folkopinion, som har funnits sedan ämnet infördes och som tycks stabil över tid (Hyldenstam 1996, s.14).

För eller emot på dagstidningarnas insändarsidor

I sociolingvisten Maria Wingstedts avhandling från 1998: *Language ideologies and minority language politics in Sweden* görs en översiktlig genomgång av insändare i dagspressen under 1990-talet. Wingstedt delar in insändarskribenternas argument i kategorier efter de teman de förekommer i, för att få en idé om i vilka kontexter ämnet modersmålsundervisning förekommer på dagstidningarnas insändarsidor. Jag har gjort en liknande genomgång av insändare publicerade under åren 2006–2011 (för 2011 bara till och med juni månad). Syftet med undersökningen har varit att se om, och i så fall hur, argumenten förändrats under tiden som gått mellan de två undersökningstillfällena. Har attityderna hos insändarskribenterna förskjutits åt något håll? Använder man andra argument 2006 än 1996?

Att studera insändarbrev till dagstidningar ger förstas inte en heltäckande bild av en befolknings inställning i en viss fråga. Det är inte givet att insändarskribenterna representerar ett tvärsnitt av befolkningen. För det första kan man anta att det är personer med starka åsikter i en fråga som överhuvudtaget gör sig besväret att skriva insändare. Andra faktorer spelar också in. Man kan till exempel anta att yngre personer, åtminstone under 2000-talet, i högre utsträckning än äldre, söker sig till andra forum än dagstidningarnas insändarsidor. Utöver det sker en urvalsprocess från redaktörens sida under vilken en del insändare sannolikt rensas bort. Trots det är dagstidningar fortfarande ett forum i vilket en bred allmänhet har möjlighet att komma till tals och de har fortfarande en betydande roll som opinionsbildare (Wingstedt 1998, s.134).

Resultatet av jämförelsen mellan insändarna från 1990-talet, så som de presenteras av Wingstedt och 2000-talets insändare, var tydligt. De teman och argument som Wingstedt presenterade i sin avhandling återfanns i genomgången av 2000-talets insändare. Det går alltså inte att utifrån insändarnas argument se någon förändring i folkopinionen under de 10–20 år som gått sedan den första undersökningen. Det ska dock också påpekas att det i båda fallen handlar om ett begränsat undersökningsmaterial. För perioden 2006–2011 rörde det sig om 46 insändare totalt.

Framgångsfaktor eller onödig samhällsutgift?

Av de 46 insändarna kunde en majoritet klassificeras som förespråkare av modersmålsundervisning.³ Det kan tyckas som ett oväntat resultat, eftersom diskussioner om modersmålsundervisning ofta förknippas med en negativ opi-

3 24 förespråkare, 17 motståndare samt några få som placerades i en mittenkategori och som uppehöll sig mest vid organisatoriska aspekter av undervisningen

nion, men kan delvis förklaras med att motståndarna i regel tenderade att initiera en diskussion som sedan följdes av flera svar från förespråkare.

De fyra vanligaste temana som förekom bland insändarna var argument som rörde språkinläring, sociologiska argument, ekonomiska argument och "insider-argument" (hos Wingstedt kallad "the witnesses").

Språkinläring

Att argument som rör språkinläring skulle förekomma i en diskussion om modersmålsundervisning är knappast förvånande. Nästan hälften av insändarna innehöll ett sådant tema. De flesta insändarskribenter som använde argument med detta tema var förespråkare som argumenterade för att det är nödvändigt att ha ett starkt modersmål för att utveckla bra kunskaper i svenska och att modersmålsundervisning därmed indirekt bidrar till bättre svenskkunskaper. Motståndarna gav uttryck för en motsatt ståndpunkt – att undervisningen hindrar, bromsar eller står i vägen, antingen för möjligheten att lära sig svenska eller för själva inlärningsprocessen som sådan. Denna föreställning gick att hitta explicit eller implicit hos de flesta insändarskribenter som klassificerades som motståndare till modersmålsundervisning.

För:

"All forskning visar att barn har lättare att lära sig alla andra ämnen om de får övning i sitt bemspråk. Ett gott modersmål underlättar alltså all övrig inläring, vilket i sin tur gör att lärarna kan fokusera på undervisning istället för på konfliktlösning eller annan social verksamhet.[...]" (Katrineholms-Kuriren, 9.1.2010)

[...] "Att ha ett välutvecklat och starkt modersmål är grunden för att lära sig nya språk. Utan ett fungerande modersmål är det alltså svårt att lära sig nya språk. Detta är alla forskare i hela världen eniga om.[...]" (Dalarnas Tidningar, 29.12.2008)

Emot:

"Enligt min mening finns det två skäl att avveckla bemspråksundervisningen. Det ena skälet är att bemspråksundervisningen hämmar och försämrar möjligheten till inläring av det nya språket. Invandrabarnen skulle lätt lära sig svenska om inget alternativ gavs. Den svenska välviljan får här till följd att invandrabarnen blir bemspråkiga och därmed utan ett modersmål som är förutsättningen för förståelse mellan människor och

nyckeln till den svenska arbetsmarknaden. [...] (Dalarnas Tidningar, 27.6.2011)

"I de flesta invandrarfamiljer talar man faktiskt sitt hemspråk dagligen. Små barn lär sig språk snabbt. Avsätt dessa timmar till ökad svenskundervisning så att eleverna lär sig språk som de behöver för att klara sitt arbetsliv i Sverige." (Ludvika Nya Tidning 12.3.2008)

Det argument om ett motsatsförhållande mellan modersmålsundervisning och inläringen av svenska som ges uttryck för i de två negativa insändarna ovan rör sig på två plan. Skribenterna pekar på de faktiska undervisningstillfällena och den tid som läggs ner på modersmålet, det vill säga själva modersmålsundervisningen som sådan, som ett hinder för undervisning i svenska eftersom lektionstiden skulle kunna avsättas för svenska. *"Avsätt dessa timmar till ökad svenskundervisning så att eleverna lär sig språk som de behöver för att klara sitt arbetsliv i Sverige."*

Men motsatsförhållandet förs också fram på ett kognitivt plan, i den meningen att undervisning i modersmålet står i vägen för den kognitiva inläringen av svenska, eller att de två språken står i vägen för varandra. Uttrycket "halvspråkiga" i ett av citaten ovan vittnar om en sådan föreställning, och det förekommer också i andra insändare. Mot dessa argument skulle man kunna hävda att modersmålsundervisningen i de flesta fall sker utanför ordinarie skoltid och även i de fall den sker inom schemaburen tid är det långt ifrån säkert att det skulle vara praktiskt möjligt att byta ut lektionstimmen i modersmål mot en lektionstimme i svenska. När det gäller den kognitiva utvecklingen finns det ingenting som stöder uppfattningen om att stöd och undervisning i modersmålet skulle stå i vägen för inläringen av ett andraspråk (se till exempel Hyltenstam 1996, s.32-33). Att döma av argumenten som lades fram av motståndarna till modersmålsundervisning kan man dra slutsatsen att de överlag inte föreföll särskilt väl insatta varken i de praktiska omständigheter som råder för modersmålsämnet som sådant eller flerspråkighetsforskningens rön.

När förespråkarna för modersmålsundervisning använde argument som rör språkinläring skedde det ofta som svar på argument som redan förts fram av motståndarskribenter. Flera av förespråkarna hänvisade till forskning som ett stöd för sin argumentation, men gick inte närmare in på innehållet i den forskningen eller hänvisade till någon specifik källa. Det ligger nära till hands att anta att inte heller förespråkarna för modersmålsundervisningen hade särskilt ingående kunskaper om flerspråkighet i sig, men däremot en positiv grundsyn på ett mångkulturellt och mångspråkigt samhälle. Ett sådant antagande stöds

av att dessa debattörer verkade ha en tendens att använda ord som "mångkultur" i en positiv kontext. Motståndare och förespråkare verkar därmed gå in i diskussionen på liknande villkor.

Sociologiska argument

Utöver argument som rör språkinläring var sociologiska och ekonomiska argument vanliga bland insändarna. I kategorin sociologiska argument har räknats argument som berör kopplingen mellan språk och samhälle, till exempel relationen mellan majoritets- och minoritetsbefolkningen, språkets roll i samhällsstrukturer och processer som integration, segregation, marginalisering och etnicitet.

Det sociologiska temat återfanns ungefär jämt fördelat mellan förespråkarna och motståndarna till modersmålsundervisning. Motståndarna betraktade i regel modersmålsundervisningen som en privat angelägenhet, som borde förflyttas från den offentliga sfären (skolan) till den privata (familjen). Man tenderade att se undervisningen som ett privilegium för den enskilda eleven/familjen, inte som en kompetens som skulle kunna innehålla ett mervärde även för samhället på kort eller lång sikt. En del skribenter argumenterade för att modersmålsundervisningen inverkar negativt på invandrade barns integration. Förespråkarna menade tvärtom att undervisningen indirekt underlättar integration eftersom det leder till bättre svenskkunskaper. Man pekade i stället på andra faktorer som betydelsefulla för att förbättra integrationen (till exempel att lösa problemet med en alltmer segregerad bostadssituation). Några förespråkare menade också att modersmålsundervisningen är en tillgång för hela samhället, till exempel i internationella kontakter och handel, vilket naturligtvis är argument som inte helt går att särskilja från de ekonomiska argumenten.

Emot:

"Kan inte förstå varför de ska lägga resurser till modersmål i skolorna. Det är upp till föräldrarna att föra språket vidare. Det viktigaste är väl att de ska klara sig i Sverige om de valt att komma hit så barnen kan klara sig bra här. Pengarna behövs till annat inom kommunen, detta är helt galet!"
(Katrineholms-Kuriren, 9.1.2010)

"[...]Tänk så mycket tolkningskostnader vi skulle spara om alla som kommer hit tvingades lära sig svenska. Om nu dessutom barnen ska lära sig sitt gamla hemspråk istället för sitt nya lands språk kan de väl agera tolk åt sina föräldrar eller andra släktingar, eller? Varför ska man gå i skola

för att "lära" sig ett språk man redan kan och använder till 99 procent ändå mellan föräldrar och kamrater. 'Tanken med språkutbildning ska vara att hjälpa – inte stjälpa' avslutar denna språklärare. Ja visst. Man hjälper människor att komma in i samhället genom att de tvingas lära sig vårt språk – inte sitt gamla som man borde kunna utan subvention från skattebetalare."(Expressen, 18.7.2006)

De insändarskribenter som var negativa till modersmålsundervisningen ville se en förflyttning av ansvar och finansiering från den offentliga sfären till den privata. En insändarskribent i ett av citaten ovan ifrågasätter varför man ska lära sig ett språk i skolan som man redan kan. Ett sådant resonemang hade varit omöjligt att föra om modersmålet svenska → barn med svenska som modersmål läser ju faktiskt svenska i skolan, trots att de också redan förmodas "kunna" språket. Ett sådant argument utgår från att dessa modersmål är språk som ska användas i hemmet, för muntlig kommunikation mellan familjemedlemmar. Ett sådant argument sätter fingret på en aspekt av modersmålsundervisningen som inte tycks diskuteras så ofta, nämligen frågan om hur vi bör betrakta andra modersmål än svenska i skolan. Bör de betraktas först och främst som verktyg för inläring av svenska och andra skolämnen, eller ska kunskaper och språklig utveckling i modersmålen tillskrivas ett värde i sig? Ska modersmålsundervisningen betraktas främst som individuell kompetensutveckling eller som en samhällsresurs?

Ekonomiska argument

Ekonomiska argument hörde till de tre mest frekventa temana bland insändarna. De insändarskribenter som använde sig av ekonomiska argument hade, inte särskilt överraskande, i de flesta fall en negativ inställning till modersmålsundervisning. De ekonomiska argument som var vanligast var hänvisningar till de höga kostnaderna för undervisningen som sådan samt det faktum att den är skattefinansierad. En del debattörer ställde kostnaden för modersmålsundervisning i relation till kostnader för samhällsinsatser som man menade att det finns ett större behov av. De få förespråkare för modersmålsundervisning som använde ekonomiska argument hänvisade till flerspråkighet som en ekonomisk vinst för samhället på sikt.

För:

"[...]Sverige behöver flerspråkiga människor i en alltmer globaliserad värld. Personer med flera språk och flera kulturer kan lättare skapa nya affärs-

kontakter och främja företagsetableringar i andra länder – inte bara jobba på Ica som insändarskribenten nämner.[...]" (Öresunds-Posten, 4.12.2009)

"För Sverige som ett litet och språkligt/kulturellt udda land med hög teknisk nivå, högt exportberoende och en hög ideologisk profil i världen, är det långsiktigt av avgörande betydelse att våra medborgare har kunskap och förmåga att kommunicera med andra länder. Att stötta undervisning i turkiska, kurdiska, arabiska, persiska, kroatiska och de klassiska europeiska skolspråken är därmed ingen privatsak. Det är heller inte i grunden en humanitär fråga. Det är en för Sverige i framtiden avgörande framgångsfaktor i den europeiska och internationella konkurrensen.[...]" (Göteborgs-Posten, 25.4.2006)

Emot:

"[...]Kostnaden för hemspråk är inte försumbar. Vi har idag över 500 000 barn och ungdomar upp till 18 år med utländsk bakgrund. Varje barn – svenskt eller utländskt – kostar grovt räknat minst 100 000 kr/år i skattefinansierade utgifter. Det är helt orimligt att ett litet land som Sverige också ska ta på sig kostnaden för att undervisa i 150 främmande språk. Sverige klarar sig bra med 8–10 utländska språk som vi haft sedan länge.[...]" (Göteborgs-Posten, 6.5.2006)

I den negativa insändaren ovan presenterar skribenten siffror, dels för antalet barn som berörs och dels för kostnaden för modersmålsundervisningen i kronor, vilket ger ett intryck av att argumentationen handlar om ekonomi och ingenting annat. Men argumentet rymmer samtidigt fler aspekter. När ett uttryck som "ett litet land som Sverige" ställs mot "150 främmande språk" verkar språken i sig ta nästintill fysisk plats. Eftersom föreställningen om Sverige som ett litet land är så väletablerad fungerar det för att ge legitimitet åt argumentet att 150 språk är för många. Men man skulle kunna hävda att argumentet bara på ytan handlar om kostnader i kronor och ören, och på ett annat plan lika mycket om mångkultur och svenskhet. Det finns en underförstådd fråga i argumentet som lyder: "Hur ska lilla Sverige kunna hårbärgera alla dessa 150 kulturer?" Under frågan om de reella kostnaderna finns föreställningen om en annan slags kostnad – nämligen kostnaden för nationalstaten Sverige, och dess inneboende svenskhet. Kan nationalstaten klara all denna inblandning av de kulturer som de 150 språken representerar?

Insider-argument

Med insider-argument menas argument där insändarskribenter hänvisar till sin egen erfarenhet av modersmålsundervisning. Till antalet var denna kategori betydligt mindre vanlig än de övriga tre kategorier som redan presenterats men som fenomen ändå intressant att lyfta fram. Trots att debattörerna i denna kategori hänvisade till egna, individuella erfarenheter, följde de ett tydligt mönster i sin argumentation; ett mönster som verkar ha sett likadant ut under lång tid, att döma av jämförelsen med Wingstedts beskrivning av insider-argumenten under 1990-talet. De flesta som använde insider-argument var motståndare som använde sin erfarenhet av att själva ha invandrat till Sverige. Flertalet av dem hade inte själva deltagit i modersmålsundervisning och menade att det faktum att de inte deltagit hade underlättat deras integration. De få förespråkarna var, med ett undantag, lärare som själva undervisat i ämnet modersmål. De pekade på fördelar de menade sig ha sett bland sina elever.

För:

"Undervisningen i modersmål har gjort det möjligt för mig att kommunicera med familj och andra anhöriga. Det har gjort att jag kan läsa och skriva mitt modersmål. Den lektion jag hade en gång i veckan har gjort att jag kan påbörja min utbildning som svensk-arabisk tolk samtidigt som jag läser till sjuksköterska. Det har gjort att jag kan ha flera bollar i luften samtidigt utan att misslyckas. Det har gett mig fler möjligheter i livet, i utbildningen och till och med under mina gymnasiala studier.[...]" (Sydsvenska Dagbladet, 25.9.2008)

Emot:

[...] "Jag är själv från Iran och blev erbjuden modersmål när jag var barn. Detta tackade jag nej till, vilket jag är glad åt idag. Hellre pratar jag ett språk helbra, än två halvbra. Man får inget jobb på Ica om man pratar persiska flytande.[...]" (Östersunds-Posten, 2.12.2009)

"Jag är lättad över att vi under mina uppväxtår hade politiker som visade oss barn till utlänningar så mycken respekt, att de trodde sig om att kunna bibringa oss en god svenska. Tänk er om jag hade förmedlat detta på en svenska med starka influenser av jiddisch. Vem hade förstått mig? Nu hör man unga tala med accent – till och med de som är födda här. Självfallet kommer de att ha svårigheter att klara sig i det svenska arbetslivet. Nå-

gon enkel socioekonomisk förklaring till invandrarbarnens svårigheter idag köper jag inte. Då hade min generation det ännu värre, med fattigdom och föräldrar som varit med om de värsta styggelser under kriget. Ändå klarade vi oss, trots sämsta möjliga förutsättningar, bra i det svenska samhället. Anledningen var att vi fortfarande respekterades som svenskar.”(Sydsvenska Dagbladet, 15.7. 2008)

Argument från personer med egna erfarenheter har naturligtvis i sig ett stort mått av trovärdighet. I övrigt skiljde sig insider-argumenten inte särskilt mycket från argumenten i de övriga kategorierna – både sociologiska argument (klara sig bra i samhället, få jobb) och argument som rör språkinläring (hellre prata ett språk helbra än två halvbra)

Att individer som tillhör en minoritet och som nått framgång i majoritets-samhället förklarar den framgången med någon form av avståndstagande gentemot sin egen kultur är ett sociologiskt fenomen som flerspråkighetsforskaren Kenneth Hyltenstam pekat på i samband med just debatten om modersmålsundervisning (Hyltenstam 1996, s.17). Att klippa banden till en icke-svensk etnisk tillhörighet fungerar alltså som en statushöjande handling i sig. Detta går att utläsa ganska tydligt i ett av citaten ovan, särskilt i formuleringen ”*Vi klarade oss bra i det svenska samhället. Anledningen var att vi fortfarande respekterades som svenskar.*” Formuleringen avslöjar att diskussionen rört sig långt från själva modersmålsundervisningen som sådan och snarare aktualiserar frågor om etnicitet i form av svenskhet och icke-svenskhet. Modersmålsundervisningen blir inte bara en symbol utan också en etnisk markör som debattören tar avstånd från.

Vad betyder de låsta positionerna?

Att döma av de båda nedslagen i insändarmaterial, min egen under senare delen av 2000-talet och Wingstedts under 1990-talet, har diskussionen om modersmålsundervisning bland allmänheten inte förändrats nämnvärt under en lång period. Det är tydligt att modersmålsundervisning fått en symbolfunktion för mer brännbara ämnen som invandring, integration och etnicitet. Så länge det finns ett behov att uttrycka åsikter om dessa frågor kommer modersmålsundervisningen som diskussionsämne troligtvis fortsätta att vara aktuellt.

En relevant fråga i sammanhanget är om det spelar någon roll vad ”vanligt folk” tycker och ger uttryck för i offentliga debatter om modersmålsundervisning? Vilken betydelse ska man tillskriva en diskussion som förs av personer som i de flesta fall inte har vare sig erfarenhet eller specifik kunskap om språkinläring och modersmålsundervisning? Insändarskribenter saknar i de flesta

fall reell makt – de politiska besluten tas långt ifrån diskussionerna på Expressens eller Hallandspostens insändarsidor.

Indirekt är diskussionen i sådana forum ändå betydelsefull, eftersom den i någon mån speglar väljarkåren, vars hållning det politiska etablissemanget förlorar på att fjärma sig alltför långt ifrån. Att undersöka vad ”vanligt folk” talar om när de talar om modersmålsundervisningen säger något om vad de politiska beslutsfattarna har att förhålla sig till. Så länge en diskussion om modersmålsundervisningens vara eller icke-vara upprätthålls, hålls också på något plan frågan om modersmålsundervisningens existensberättigande levande, trots att Sverige har en språkpolitik som tydligt tar ställning för det mångspråkiga samhället.

Att bara betrakta de negativa insändarskribenternas inställning till modersmålsundervisningen som uttryck för negativa attityder till invandring, eller rent av främlingsfientliga attityder, vore dock en alltför enkel tolkning. Man bör också se ifrågasättandet av modersmålsundervisningen som ett uttryck för en rådande enspråkighetsnorm. Var femte elev i den svenska skolan har i dag utländsk bakgrund, vilket innebär att en stor del av dessa elever växer upp i flerspråkiga miljöer. Trots det är utgångspunkten för skolundervisningen fortfarande den enspråkiga eleven (Lindberg 2011, s.12). När enspråkighet är den naturliga utgångspunkten för skolundervisningen blir den flerspråkiga eleven ett problem. Den föreställning som framkom hos många av insändarskribenterna, att ett språk står i vägen för ett annat, kan ses som ett uttryck för en sådan, för det mesta antagligen omedveten, enspråkighetsnorm. Modersmålsundervisningen blir den synbara och konkreta manifestationen av det som avviker från normen – en etnisk markör som för den enskilda eleven kan upplevas som stigmatiserande i sig.

Innan det flerspråkiga samhället nått ett genombrott också som utgångspunkt för den verksamhet som bedrivs i skolan kommer inte modersmålsundervisningen att inlemmas i den värdeneutrala mittfåran. Så länge verktygen och metoderna för kunskapsinläring utgår från enspråkiga barn med svenska som modersmål kommer modersmålsundervisningen att ses som suspekt, onödig eller till och med ett direkt hinder för kunskap. Den kommer att fortsätta vara en verksamhet på undantag, som ifrågasätts på tidningarnas debattsidor och bedrivs utanför skoltid i lånade lokaler. På barrikaden och samtidigt i marginalen.

Summary

When compared with other Nordic – and most European – countries, school children in Sweden with a foreign background have greater opportunities to

receive language instruction in their mother tongues. However, while the official position is positive towards home language instruction, the subject has been marginalized among students and teachers in general.

There have also been critical voices from the general public ever since home language instruction was introduced in the 1970s.

A comparison of letters to the editor in daily newspapers between the 1990s and end of the 2000s indicates that the discussion among the general public on home language instruction has generally stagnated, despite the fact that society has obviously undergone changes since then, changes towards a policy of multilingualism.

Part of the explanation for this phenomenon is probably the symbolic role that the issue of home language instruction often seems to take. When topics such as immigration, integration and ethnicity seem too delicate to be raised, home language instruction is perceived as a safer option for debaters. As long as there is discussion, putting into question the purpose of home language instruction is kept more or less alive.

However, the negative attitude expressed by part of the general public must also be seen in the light of a deeply-seated monolingual norm that perceives the multilingual student as a deviant and a problem. As long as this monolingual norm remains unchallenged, home language instruction will probably maintain its marginalized, and still questioned, position in Swedish society.

Referenslista

- Hyltenstam, Kenneth och Tuomela, Veli, 1996: "Hemspråksundervisningen".
I Kenneth Hyltenstam (red.): *Tvåspråkighet med förhinder? Invandrar och minoritetsundervisning i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindberg, Inger, 2011: "Språk för lärande i en mångkulturell skola". I *Lärarens interkulturella dimensioner, Forskning om undervisning och lärande*, nr 6, september 2011
- Skolinspektionen, 2010: *Språk- och kunskapsutveckling för barn och elever med annat modersmål än svenska*. Kvalitetsgranskning. Rapport 2010:16
- Skolverket, 2008: *Med annat modersmål – elever i grundskolan och skolans verksamhet*, rapport 321.
- Wingstedt, Maria (1998). *Language Ideologies and Minority Language Policies in Sweden – historical and contemporary perspectives*. Stockholms universitet.

Emneord: modersmålsundervisning, modersmål, flerspråkig, integration

Jennie Spetz är statsvetare och arbetar som utredare på Språkrådet i Sverige, framför allt arbetar hon med utredningar och analyser som ligger till grund för Språkrådets språkpolitiska arbete. Hon har tidigare arbetat med omvärldsbevakning och utvärdering inom den statliga sektorn.